

Рецензия

от доц. д-р Велислава Петрова

за дисертационния труд на тема: „ Културата в съвременното градско планиране на Европа”
представен от Радослава Владимирова Кънева за присъждане на образователно-научната
степен „доктор” по ПН 3.1.Социология,антропология и науки за културата, докторска програма
„Културология“ (Културата в политиките за градско развитие)

Научен ръководител: проф. д.н. Иван Кабаков

I.Кратка справка за докторантката

Радослава Кънева придобива бакалавърска степен по Културология през 2015 (с педагогическа насоченост), а през периода 2016-2018 се обучава и впоследствие добива магистърска степен в областта на градските изследвания (МАГИСТЪР "ГРАДСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ") в рамките на Еразъм магистърска програма : Erasmus Mundus "4Cities", която е обща програма за 6 европейски университета (VUB, ULB, UW, KU, UCM, AUM). От 2021 година е докторантка в катедра История и теория на културата. Извън академичния и научния си опит, Радослава Кънева притежава сериозен практичен опит в полето на дисертацията си: координаторка на Асоциация за Свободен театър (13 месеца), стажантка във Визия за София „СофияПлан“ (6 месеца), последвано от 9 месечна позиция на външна изследователка към „СофияПлан“, експертка комуникация и социални мрежи Дуварколектив (12 месеца), малко над 2 години експертка "Програми и проекти" Национален фонд Култура", изследователка първо ниво Culturen - културното наследство като фактор за устойчиво градско развитие", Софийски Университет Св. Климент Охридски (12 м) . Понастоящем отново е изследователка първо ниво в СУ Св. Климент Охридски, към международен проект "Transform4Europe".

II. Основни идеи на дисертационния труд

Актуалност

В последните години интересът към града като обект на изследване нараства значително, което се дължи на завръщащата се у дома антропология и нарастващия интерес към съвременните форми на съвместен живот. Този подход поставя акцент върху ежедневните практики, социалните взаимодействия и преживяванията на хората в градските пространства.

Особено значима в този контекст е инициативата Европейска столица на културата, която действа като катализатор на процесите на градско обновяване в България. Дисертационният труд успява да улови този ключов момент, като разглежда как културните политики и събитията, свързани с инициативата, се вписват в по-широките процеси на социална и пространствена трансформация.

Една от силните страни на изследването е критичният поглед върху концепцията за градско обновяване, водено от културата (culture-led urban renewal). Това е ключов термин в съвременните градски изследвания, който докторантката успява да анализира не само като инструмент за развитие, но и като потенциален източник на социални неравенства и конфликтни динамики.

Радослава Кънева умело успява да защити актуалността на темата на изследването през теоретичния си обзор.

Общо описание на дисертацията

Дисертацията на Радослава Кънева на тема „Културата в съвременното градско планиране в Европа“ представлява оригинално научно изследване, което се простира на 185 страници основен текст, Библиография и Приложения. Текстът е изграден от Увод, четири глави („Рамкиране на темата – дефиниции и теоретични перспективи“; „Случаят София“; „Културата в стратегическото планиране на град София“; „Културно обновяване на града“) и Заключение (общо 222).

В Библиографията са включени 103 заглавия на български език и 92 заглавия на английски език (научна литература, доклади и документи за стратегическо планиране), както и 27 интернет източника, които имат основно характер на първични данни; и 8 нормативни документа.

Приложенията са разделени в няколко групи:

Приложение 1: Снимки от теренни проучвания, *които по-правилно биха намерили мястото си в основния текст*;

Приложение 2: Списък с респонденти;

Приложение 3: Въпросник за полуструктурирани интервюта с експерти;

Приложение 4: Списък респонденти от магистърска теза Кънева, 2018;

Приложение 5: Списък Респонденти по проект CulturEn – културното наследство като фактор за устойчива градска среда“ и;

Приложение 6: Списък със съкращения, последното е по-удачно да бъде дадено в началото на текста, а не като приложение.

Приложения от 2 до 5 включително показват силната интеграция на дисертацията в образователния и професионален опит на докторантката.

Обект на изследване, методология, казуси

Първоначалният план на изследването се изменя поради независещи от докторантката причини и това заслужава особено внимание. Нереализирането на ОУП на София и към датата на защита налага промяна не просто на фокуса на изследването, а на цялостната му концепция и Радослава Кънева реализира и аргументира тази промяна по изключително смислен начин.

В рамките на текста като обект на изследване е посочено съвременното градско планиране, а като предмет: ролята на културата в планираното градско обновление. Считаю, че по отношение на описанието на обекта на изследване, докторантката би могла подходи по-конкретно и дори да посочи в детайли конкретните казуси върху които ще работи. На по-късен етап от текста обяснява, че обект са публичните политики на местната и централна власт и това доуточнение е важно и неговото място е в тази част на текста й.

Темата на дисертацията в заглавието е Европа, но в крайна сметка казусите са изключително български. Радослава Кънева успява да мотивира европейското измерение на българския град и загатва неговата югоизточна, пост-соц специфика (с. 13).

Въпрос: *Какво общоевропейско научаваме от изследването на тези специфично български казуси? С какво дисертацията може да помогне за едно по-добро разбиране на общите европейски процеси като почива на специфичното, path-dependant значение по темата?* Като бих искала да отбележа, че за Радослава Кънева европейското измерение на българския град, е основно мотив за актуалност, защото е слабо изследвана тема, но въпросът е в какво това допълнително знание развива останалото знание по темата. Успешният отговор на този въпрос би развил допълнително приносния характер на изследването.

Изследователските хипотези са загатнати общо в Увода и анализирани в заключенията, но липсва ясното центриране на текста около тях. Самите хипотези, личните идеологически разбирания на докторантката поставят фокуса върху агенсу. През текста върви една много силна и постоянна нишка на интерес, която за съжаление не е изказана като собствена научна и действена позиция, а именно: културата като катализатор на включването на гражданите, на сближаването на раздалечени социални групи и мисленето на града в непрекъснатата му връзка с природата. Считаю, че текстът само би спечелил от ясното заявяване и препотвърждаване на тази позиция.

По отношение на методологията, дисертацията заявява интердисциплинарност като основният аргумент идва през географията, която в много академични традиции е социална или хуманитарна по същността си. Този аргумент е следствие и от образователния път на докторантката, защото тя надгражда дисертацията над своята магистърска теза.

В подхода си към обекта на изследване, докторантката комбинира документален анализ (на нормативни документи, стратегии и др.), терен с качествени методи (наблюдение, полуструктурирани интервюта с експерти, неформални разговори), анализ на собствения ѝ опит като инсайдр. Последното е направено изключително внимателно от гледна точка на нейната собствена позиция и предразсъдъци (с. 21), но остава недоизяснено доколко изследваните групи са били наясно с научния ѝ интерес: кога е започнал теренът ѝ, има ли граница с работата ѝ, как използва това знание. Това е нещо, което е добре да бъде обговорено по време на защитата. Тук е важно да отбележа, че именно тази ѝ позиция ѝ дава голямото преимущество пред други изследователи да познава много добре контекста на изследването си.

Радослава Кънева рамкира като допълнителни, но на мен ми се струват централни двата изследователски казуса за конкретни намеси в градска среда: Урбинат и Топлоцентрала.

Дисертацията има поставени следните цели:

- Да проследи процеса на градско планиране и въвеждане на културата като основен ресурс за трансформация на територията
- Да идентифицира и анализира конкретни градоустройствени и стратегически градски планове и ролята на културата в тях
- Да разкрие влиянието на инструментализирането на култура в промяната на градска среда
- Да представи взаимоотношенията между отделните заинтересовани страни и влиянието, което динамиката им оказва върху резултатите на градското обновяване

Намирам целите за подходящи, отговарящи на предмета и обекта на изследването.

В **Първа глава Рамкиране на темата – дефиниции и теоретични перспективи** вече подробно е обговорена темата на изследването и е развит понятийния апарат. Радослава Кънева показва много добро познаване на изследванията и теориите по темата, като надгражда знанията си развити през годините.

В хода на текста става имплицитно ясно, че работи с широкото антропологическо понятие за култура, което включва Култура и култура, а дефиниция е дадена чак на с. 32, но ми липсва ясното обговаряне на това в началото, още повече, че според текста „културата се превръща в основополагащ фактор за развитие на градовете (с. 26)“. Това бих предложила ясно да се уточни по време на защитата.

Четири са основните оси, през които е развита теоретичната част и те си струва да бъдат споменати:

- Съвременно градско планиране като част на градското управление
- Планирането като обществена задача: мисленето на града през призмата на общото.
- Планирането като консолидиране на единна визия за територията (територия не е pejоративно, а за да открие физическото ниво на пространството)
- Включено градско планиране: а, именно управление на пространството, основано на участие, това, което очевидно докторантката счита за първостепенно.

Частта **Постсоциалистическия град, европейско интегриране и планиране** по-скоро историзира и контекстуализира изследването, докторантката избира да го сложи в първа глава като подчаст, което отслабва влиянието на този елемент в текста, но това е нейно решение. Тук важният момент, който тя очертава е в това как мислим софийския случай като частен на пост-социалистическия град. Дали го мислим през перспективата на някаква новост в градското планиране: социализмът, който създава собствено пространство или като провал, подобно на Анри Льофевбр, според когото социалистическите управления, които се провалят в създаването на лъв град). В този момент на текста, се прокрадва и една нейна критика (с. 42), а именно, че в световната литература много малко се отделя внимание на погледа на авторите от блока, някой говори вместо тях. Радослава Кънева успява много добре да впише и критика към част от съществуващите изследвания, като се позовава на Никола Венков през идеята за алтернативна модерност, зависимост от пътя (с 44). Критическият прочит на много обичани от неолибералния градски дискурс понятия като обновяване, творчески градове, квартали и прочее, същи следва да се подчертае като приносен.

Текстът обръща внимание на една специфика на локалния контекст, в която поради наследството на социалистическата държава, планирането дълго време се мисли като „задължение на експертен елит“ (с 45), поради което гражданите са изключени трайно от процеса, нечетитани от експертите като равнопоставен участник. Това, разбира се, отваря врата на вакуум в планирането на пространството, при което се получава обратният ефект и имаме пълно *laissez-faire*, в което частните интереси предопределят пространствените форми. Докладът на Чарлз Ландри от 1997, актуален и днес, бележи и приоритетите на Радослава Кънева, а именно, децентрализацията на културни събития е възпрепятствано от липсата на добра материална база и отчетлива тенденция за ограничено участие от страна на гражданите в културния живот. Като втори процес Радослава Кънева откроява, нещо което нарича: „европеизация“ и с което обозначава промяната в процесите на управление под влияние на интеграцията на България към политиките на ЕС през опит на въвеждане на нов начин на мислене и действие. Това си

струва обаче да се погледне и през призмата на „Европа като легитимационен инструмент ако следвам Ивайло Дичев.

Въобще теоретичната част успява да конструира критичен прочит върху съществуващи трактовки, без обаче да е нихилистична, а по-скоро се инструментализира в посока все пак конструиране на едно фокализирано към промяна мислене на градската среда.

Въпрос: *Как в крайна сметка в светлината на нейните собствени изследвания се въвежда този нов начин на мислене? Как се адаптира?*

Глава Втора. Случаят София се прицелва вече към конкретиката на изследователския интерес и представлява анализ на градското планиране в София пречупен през ключови текстове по темата на участници в процеса. Частта показва една постоянна тенденция: нещата се правят проектно, честно от частни инициативи, а тогава когато ги прави публичната власт усилията остават недовършени. Единствено изключение е ОП Софияплан, но дори и тогава, частният случай на картографирането е лишен цялостна карта на всички пространства. Така Радослава Кънева прави карта на читалищата с. 95 за целите на дисертационния труд и довнося знание по темата, която анализира.

Кандидатурата на София за Европейска столица на култура под надслова **Споделена София 2019** е преломен момент, в който културата става център на планирането. Споделеността в официалния дискурс се конструира през споделени пространства и споделени визии, а дисертацията очертава пътя на формиране на концепцията. Важно е да се споменат няколко момента. София изгражда образ на „европейска столица, правейки опит да догони останалите европейски градове, прикривайки белезите на онова минало, откъсването от което е заложено в стратегията “ (Найденова), което обаче е направено за сметка на зачеркването на историята на близкото минало и изтъкване балканската принадлежност. Способността на културата да сплотява е движещият мотив, като основна аудитория са младите и ромите, но след загубата на кандидатурата проектите не се реализират.

Успява добре да отчете влиянието на външния натиск, показвайки чувствителност за вътрешните блокажи: „плановите са амбициозни, но са оставени без реализация“ (102)

Глава 3. Културата в стратегическото планиране на град София започва с представяне на различните стратегически планове, интервюта. Общото, което текстът очертава е, концепцията за културата като инструмент за растеж. Едва на по-късен етап в стратегическите документи се появяват и социални ползи вкл. Сближаване, но това, което според Радослава Кънева липсва е *„критичният поглед на културата, функцията ѝ на осмисляне на обществените процеси и обсъждането им през публични дебати“*, липсва идеята за оспорвано наследство, за сблъсък между различни културни перспективи. В следствие на кандидатурата за културна столица,

културата в крайна сметка навлиза в планирането на града, но след отпадането губи водещото си място. Сплотяването е основно по линия на младежи, не е на социално-икономически групи. Това особено си личи от цитата „постепенно да се изтикат маргиналите“ взет от интервю със Здравко Здравков, което показва голямото отчуждение между темите за социални и културни политики, които общината конструира. Ролята на културата е основно да създава добавена стойност, докато социалните политики се мислят като изолирани от нея. Културата в този случай е по-скоро бизнес, аксесоар, а не реален инструмент за създаване на равнопоставен и демократичен град.

Въпрос: *На какво се дължи всичко това?* Тук молбата ми е, ако може да формулира отговора на този въпрос кратко (като туит), за да се открие квинтесенцията.

Четвърта глава. Културно обновяване на града представя вече двата специфични казуса, докато Глава 3 основно се отнасяше към публичните политики като инструмент на властта, тук става дума за реалното случване на терен на културно обновяване на града през реализирането на Топлоцентрала и процеса на случване на Урбинат. Удачно е аргументирано изключването на няколко други възможни изследователски казуси като КвАртал, реките на София и др. На този (късен) етап, подходът е конкретизиран на анализ като институционализъм основан на актьори. И двата казуса Радослава Кънева успява да наблюдава в общи линии от физическото им зараждане.

Топлоцентрала представлява в същността си общинска подкрепа на гражданска инициатива за реконструкция на изоставена сграда за целите на съвременното изкуство, т.е. тук става дума за форма на публично-частно партньорство, при което именно на частния актьор се делегира част от политиката на общината. И Топлоцентрала успява да се позиционира като социално ангажирана като инициатива, доколкото предоставя стаи за бежанци от Украйна или например постановки на документален театър със социална тематика, но дори и в тези случаи липсват инициативи свързани с маргинализирани групи, които да ги правят участници в културата, както отбелязва докторантката.

Това, което отличава Урбинат от Топлоцентрала е неговата отдалеченост от центъра на града и по-този начин сякаш контролът от страна на столичната администрация не е така амбициозен. Самият проект е по-скоро в по-широкото поле на културата като вписва в нея природата, спорта и изкуствата с център здравето. Дисертацията анализира усложнените отношения между актьори, които саботират някои от реализираните дейности и непрекъснато преговаряне между изпълнител и възложител. Това, което най-силно прави впечатление е липсата на диалог с гражданите пряко засегнати (понякога, те дори не разбират за някои дейности). Липсата на информация е от съществено значение и това създава неравностойни отношения в процеса. Но

и в този случай, сближаването между отдалечени групи/индивиди се случва чрез културата, но хоризонтално, няма друг вид социално сближаване.

Тук текстът прави един важен извод: отказът от публични политики и следване на принципа на *laissez-faire* е следствие на желанието за разграничаване от социалистическото планиране, но на следващ етап именно те стават политиките, от които новите актьори на публичната власт се опитват да се разграничат.

Заклучението синтезира основните проблемни моменти, които докторантката идентифицира в изследването. Сред тях се откроява **липсата на включване на всички заинтересовани страни**, като същевременно не се анализира обратният процес, при който само определени участници вземат решенията, формиращи самия процес. Друг важен аспект е **двойният характер на обновяването**, при което стремежът към "прочистване на пространството" влияе върху социалната динамика. Заклучението успява да открие и опише **сложните взаимоотношения между множество актьори**, разкривайки напреженията и баланса на силите. Основната му сила е, че предлага **конкретни препоръки**, насочени към по-инклузивен и справедлив подход в управлението на процесите.

III. Оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд демонстрира задълбочено познаване на съвременните теоретични перспективи и изследвания в областта на градското планиране, културните политики и постсоциалистическия град. Авторката умело комбинира различни подходи и представя комплексен анализ на културната политика в София, разглеждайки я в контекста на европейската интеграция и социалистическото наследство. Особено впечатляваща е чувствителността към взаимодействията между различните актьори и към социалните неравенства, които възникват в процесите на културно обновяване на града. Текстът е аргументиран, ясно структуриран и демонстрира критически поглед към доминиращите дискурси за културата като инструмент за растеж.

Приемам направената самооценка на приносите. Дисертацията, считам за значима поради следните допълнителни причини:

- Въвеждане на критическа перспектива към ролята на културата в стратегическото планиране в София, която насочва погледа към липсващите социалните измерения на културните политики.
- Анализ на механизмите на включване и изключване на различни актьори в процесите на градско обновяване чрез култура.

- Показване на сложните отношения между граждански инициативи, публични институции и частни актьори в контекста на двата изследвани казуса.
- Историзиране на културните политики в постсоциалистическия град и поставянето им в по-широкия контекст на европейската интеграция.
- Формулиране на конкретни препоръки за по-справедливи, демократични, но и работещи модели на културно планиране.

Признавам предложените публикации, те са в полето на дисертацията и отговарят на изискванията.

Авторефератът правдиво представя текста на дисертацията и показва приносния ѝ характер.

Дисертационният труд има значим принос към разбирането на съвременните процеси на културно планиране и обновяване в София, като предлага оригинален и добре аргументиран критически поглед върху взаимодействието между култура, власт и социална динамика. Представените материали отговарят на изискванията на ЗРАСПБ и допълват дисертацията.

Препоръчвам дисертацията да бъде публикувана под форма на монография.

IV. Заключение

Смятам, че дисертационният труд „Културата в съвременното градско планиране на Европа“ представен от Радослава Кънева е на високо ниво, от гледна точка на научната, теоретичната и изследователската работа.

Ето защо убедено давам своята положителна оценка на представения дисертационен труд и предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“ (Културата в политиките за градско развитие).

28.02.2025

Доц. д-р Велислава Юриева Петрова